

Вуліца Добрай Надзеі

Генезіс

Ёсць у гарадах вуліцы ахвяравання Дзяржынскім і Антыдзяржынскім, імператарам і камісарам, магнатам і пралетарыям. Ёсць вуліцы мучанікаў гісторыі і яе блазнаў.

Лёс такіх вуліц на добрае і благое сплятаецца з ідэалагічнымі шляхамі вашай дзяржавы. Бо дзяржавам здараецца звярнуць направа або налева, рухацца наперад або назад, а вуліцы абавязаны загадзя прадбачыць усе нечаканыя эвалюцыі і рэвалюцыі ды паспяхова справіцца з актуальнымі патрабаваннямі гісторыі.

Наша вуліца жыве сваім жыццём. Ні ідэалагічныя хістанні, ні палітычныя катаклізмы не прымушаюць яе мяняць імя ці пераапрацаваць ў чужыя транты. Вуліца Добрай Надзеі — так было, так ёсць і будзе.

Калі ў хаатычнай вандроўцы цераз свет і жыццё дзевяццацца вам зачапіцца і за наш парог, не здзіўляйцеся, адкуль такая арыгінальная, амаль паэтычная назва. Паэтаў у нас шмат, можна нават сказаць, што мы проста не людзі, а чыстая, жывая паэзія. Значыць — не здзіўляйцеся. Пытайце. І калі лёс паставіць на вашай сцежцы цётку Варвару, усім праваднікам правадніка, значыць — вы шчаслівыя людзі. Вышэйшая сіла пасяліла цётку Варвару на самым пачатку нашай вуліцы, загадала вартаваць, прынамсі, восем гадзін у дзень, з падбародкам на шыкецінах брамачкі, ды ніколі не кіравацца прыныпам “мая хата з краю”. Нават калі б тая хата была і сапраўды самай крайняй.

Людзі ў горадзе нічога наогул пра сябе не ведаюць. Спытайце вось першага сустрэчнага чалавека, кудою дабрацца на базар, на вакзал ці ў другое любое месца і чалавек гэты, зусім выпадковы і чужы, набок адставіць прыватныя клопаты, дэтальва растлумачыць усе магчымыя

падыходы, а мабыць, калі адыдзеце, адчакае хвіліну, наглядаючы над правільным развіццём вашага маршруту.

А спытайце: Як пажывае Косця, наймалодшы Пракопаў сын? Як шанцуе Юрачку Басэвічу? А Дзянісавіч Славік, ён як сябе паводзіць? Пакінуў, у рэшце рэшт, тую шлюбную Аньцю ды перабраўся да яко-небудзь са шматлікіх сваіх палюбоўніц?

Спытаеце, а чужы чалавек паглядзіць на вас, бы на незямное дзіва і нічога не скажа, або — што таксама ж праўдападобнае — якімсьці брыдкім словам, нецэнзурным зусім, апраўдаецца за сваю некампетэнтнасць у міжчалавечых справах. Мала пра сябе ведаюць жыхары горада!..

Вось і прыдумаў Усывышні цётку Варвару, каб дашчэнт у не парваліся сувязі між людзьмі. Пад беленькай хустачкай памяшчаецца архіў куды больш камплектны за інфармацыйныя рэсурсы мясцовых органаў і – што таксама важнае — даступны як у будзённыя, так і выхадныя дні. Мабыць, стрэнеце на сваёй сцежцы белую хустачку і вочы вышвільы ў пагодны блакіт, аплеценыя сетачкай шматгадовай павуціны. Не мінайце абьякава гэтых вачэй. Адкрыйце ім сваю душу, раскажыце бяду сваю, а яны — як кажа паэт — і бяду ўракуць, і душу злагодзяць.

— Заўтра будзе лепей, — суседзіць цётка Варвара. — Вось нават і Славік палюбоўніцу кінуў, час у хаце бавіць. А Юрачка не п'е месяцаў тры. Карпаваму Мікалаю сын нарадзіўся. Чатыры дачкі, а цяпер, вось, бачыце — сын. Вялікая справа — надзея.

І так гэта з надзеі на лепшую будучыню нарадзілася наша вуліца. І з пагоні за прыгажэйшым жыццём, і са спадзяванняў на белы хлеб у белых далонях, і з пачутых у дзяцінстве казак пра мужыка, які, царом стаўшы, валодаў светам доўга ды справядліва.

Наша вуліца дзякуючы надзеі ўсё яшчэ разрастаецца і павялічваецца, а чарговыя ўцекачы з прыпушчанскай Безнадзеі якраз тут знаходзяць сваю прыстань.

Бежанства

Калі першага сустрэчнага чалавека папытаеце, з чаго пачынаецца дом, абавязкова пачуеце такі вольны адказ: дом пачынаецца з фундаменту.

Не давайце веры стандартным адказам і — здавалася б — безумоўным праўдам. Не з фундаменту пачынаецца дом. Кожны, каму давялося паставіць цэглу на цэглу, ведае, што дом пачынаецца з прыбіральні ці — сказаўшы вельмі дакладна — з нужніка. Яма ў голым полі, як-небудзь агароджаная неабгабляванымі дошкамі, з дзіркай у форме бубновай

падушкі або чырвеннага сэрца высока ў дзвях беспамылкова вызначае месца, дзе новыя людзі рыхтуюць новае жыллё.

Падсілкавацца, вядома, можна абы-дзе: трава, стары плед, лішняя на першы погляд дошка — цалкам прыстойна выконваюць функцыю кухоннай мэблі, а дзівосная сіла натуры жоўтае сала, загорнутае ў пажоўклую штодзёнку “Gazeta Współczesna”, пераўтварае ў вэнджаныя паляндвіцы. А вось апошняя фаза стрававальных працэсаў адбываецца ў інтымнай ізаляцыі, у цішыні, у самоце.

Цяпер ужо самі ведаеце, чаму з нужніка пачынаецца новы дом.

Летам 1980 года пачалі мы пераязджаць у горад. Невыпадкова кажу “пачалі пераязджаць”. У слове “пераехалі” бачу нейкае распачатае і закончанае дзеянне. Працэс нашага бежанства быў значна даўжэйшы і куды больш складаны. Гэта толькі перасяліцца з вуліцы на вуліцу — простая справа. Загрузіць чалавек мэблю і іншыя мэтлахі, і што яму — сеў ды паехаў. У нас быў свой, пакаленнямі нажыты баласт: кароўка, кабылка і іншыя яшчэ, як потым даведаюся, двух- і чатырохногія браты. І не мужыцкая справа — адным махам разрэзваць гордзіеў вузел.

У ліпені, зараз пасля святых Пятра і Паўла, прычалілі мы да берага. Бераг называўся вуліца Добрай Надзеі і значна кантраставаў з тым, што я да гэтай пары бачыў. Домікі як домікі ды брук такі ж самы, усё-такі шпацыравалі гэтым брукам не малодшыя, чатырохногія браты, а дзякуючы нястрымнай эвалюцыі зусім ужо вертыкальна замацаваныя за зямную аснову браты старэйшыя — мяшчане.

Я сказаў — “шпацыравалі”, бо не адразу зразумеў, што людзі ў горадзе не валэндаюцца туды і назад без парадку і прычыны. Яны збіраюцца ў толькі ім зразумелы строй, у цывільны стралковы ланцуг, ды ідуць на штодзённую вайну за бохан белага хлеба, за малыя і вялікія гонары, і за прывілею адпачынку пасля васьмігадзіннай барацьбы.

Як разведка высоўваюцца радавыя слесары, сталяры, вадзіцелі. Спяшаюць трушком, каўкаючы прастрань, быццам бы наспех глыталі сваё ранішняе сьнеданне. З большай саноўнасцю пасоўваецца наперад сярэдняе начальства, стараючыся магчыма найдаўжэй удастоіць вуліцу сваёй тут прысутнасцю. Шмат таго начальства: кіраўнікі, інструктары, інспектары. У падношаных партфелях валакуюць адказнасць за даручаны сабе кавалак сусвету. Пра самае высокае начальства гаварыць не буду: калі не прымаць пад увагу дырэктара Кукулку, можна сказаць, што сапраўднага начальства на нашай вуліцы і няма.

Хто яго ведае? Мо высока пастаўленыя людзі, знаёмыя з яшчэ вышэйшай сілай, здагадваюцца, што адно добрая надзея — не найлепшы пропуск у будучыню, і на ўсякі выпадак інвестуюць свой капітал у

іншыя вуліцы. У вуліцы, якія вартуюць якраз справядлівыя анёлы.

Не валэндаюцца людзі ў горадзе без парадку і прычыны. Здрааецца, аднак, што ў наваколлі першага або дзесятага дня месяца некаторыя асобені з гарадскога роду паводзяць сябе так, быццам наведала іх гвалтоўнае жаданне вярнуцца да найранейшых вытокаў. Такія індывіды дастаюць з сябе гукі, падобныя на мяўканне і кваканне; бывае, што прымаюць пляската-гарызантальную выпраўку, стараючыся магчыма найшчыльней прытуліцца да ігнараванай у звычайныя дні зямелькі-матулі. У такіх выпадках прыбгаюць да іх, адзіныя тут, прадстаўнікі папярэдняй, менш дасканалай формы нашага існавання, усякія Шарыкі і Бурыкі, каб з дапамогай фізіялагічнага сакрэту пазначыць нехарактэрны дадзенаму месцу прадмет.

Раней бачыў я падобныя выпадкі і на вёсцы, не мелі яны, аднак, ніякага дачынення да канкрэтнага дня месяца, а ішлі ўпоруч з важнейшымі рэлігійнымі святамі, часам ступалі ўслед за бычкамі і кабанчыкамі, пасляхова адпраўленымі ў бойню.

Так вось пачаў я назіраць за жыццём новага для сябе асяроддзя, а бацькі яшчэ доўгі час курсіравалі між вёскай і мястэчкам, стараючыся разблытаць складаныя вузлы і ўзгаданы баласт перавезці на новае месца. Што ў натуральнай, а што ў ператворанай у грошы форме.

Першыя ўражанні, першыя назіранні, гэтаксама як і першае каханне — павярхоўныя наогул, а час бесцэрымонна выварочвае ўсё дагары нагамі, і з-пад бліскучай ды фальшывай скуры паказваецца дзяружнае, шорсткае палатно. Заглыбляючыся ў вуліцу, заглядаючы пад яе падшыўку, бачыш тое, што хочаш бачыць, а не тое, што табе паказваюць. І зусім нечакана даходзіш да высновы, што Шарыкі і Бурыкі — не адзіныя тут прадстаўнікі звярынага роду. З хлеўчыкаў, наспех змайстраваных, заканспіраваных у глыбіні панадворкаў, на курашаўскім дыялекце заяўляе сваю прысутнасць — сывараткай адкормлены — парсюк, зацягвае па-семяноўску певень, цвёрда, па-чаромхаўску замыкае кароўка.

А на вуліцы ўсё памаленьку выгладжваецца, уніфікуецца, саветызуецца. І семяноўскае “што”, і чаромхаўскае “шчо”, неахвотна, хаця непазбежна ўступаюць месца агульнаразумеламу “цо там, пані, слыхаць?”

Вайна

Танкі не прыязджаюць. Чацвёрты дзень працягваецца вайна, выпаўзае з тэлевізараў, трывожна бурчыць вуснамі радыёпрыёмнікаў, а на нашай вуліцы — цішыня і спакой. Мо толькі мужчыны пасталелі, раптоўна

пахаладзелі, выпраставанья брыдуць у заснежанае, акалеае ад холаду мястэчка, быццам бы ступаюць насупраць сваёй, заўжды аднолькавай у ваенны час мужчынскай долі. І вопыт у вайсковай справе, які ў мужчын аб'яўляецца невядома адкуль, ці не сам па сабе нават, загадвае ім паглядаць на сябе недаверліва і падазрона. Вайна ж прадказваецца грамадзянская, ды не адгадаць, хто прыяцель тут, а хто вораг. Мо заўтра ўжо пакліча радзіма, а сёння, пакуль што, ідуць на фабрыку. Дома развітваюцца з жанчынамі, ганарыста і жорстка, як ганарыстай і жорсткай бывае мужчынская ваенная справа. Пасля барацьбы, пасля перамогі — будзе час ласкі і пяшчот, а цяпер, абмінаючы жаночыя вочы, на пытанне, што будзе далей, адказваюць: не плач, баба, нармальна будзе. І бабы не плачуць. Паглядзеўшы з-за фіранак на адыходзячыя ў заместь постаці, канчаюць рыхтаваць сняданак, будзяць дзяцей і таксама адпраўляюцца ў свет. Зусім недалёка той бабскі свет. Абы-як пафарбаваны на зялёны колер прадуктовы кіёск, бы пузаты смок, акружаны бабамі, паўзе ў глыбокі снег, доўгім, пакручаным хвостом адбіваючыся ад белай, нахабнай мухаўні. Час ад часу выштурхне з сябе буханку хлеба або кілаграм солі, і бабы, схапіўшы і хлеб, і соль, зрываюцца з хваста, шыбуюць дамоў, усміхаючыся ад малога шчасця. А дом пухне ад солі, прасякае соллю, насычаецца. Бо соль вандруе шляхам вайны і завітвае ў хаты раней, чым плач і смерць.

Тым часам дзеці, сям-так накормленыя, рассыпаюцца ўздоўж вуліцы, цікуючы, адкуль прыедуць танкі. Ці ад Хітрай, ці ад Кляшчэляў? Вялікія гарады запаўняюцца танкамі, зелянеюць ад мундзіраў вуліцы, а тут хоць ты плач: цішыня, спакой, задрыпонія.

І толькі, прафануючы незвычайны, сур'ёзны час, у канец вуліцы, недзе ад хітранскіх палёў, папярэджанья званочкамі, пад'язджаюць сані. Палоззе паскрыпвае, рэжа снег на дзве доўгія каляіны, а далікатны ветрык падбірае з шыткаў восеньскі арамаат атавы ды развейвае яго ўздоўж дарогі. І конь, схапіўшы гэты пах у раздутыя ноздры, штораз адварочвае галаву, аглядаецца на захутанага ў доўгі кажух гаспадара.

Чатыры салдацікі ў зялёных уніформах, з пачырванелымі ад марозу вушамі, вартуюць побач Варварынай хаткі. За размалёванымі ў вострыя, срэбныя кветкі шыбамі, трымае варту і сама гаспадыня.

Конь, знюхаўшы вайсковыя мундзіры, спыняецца. Генетычнымі камутатарамі з пакалення ў пакаленне трансмітуецца конская пашана ваеннаму чалавеку. Што бачаць цёплыя, карыя вочы ў той суконнай зелені? Ганарысты парад легіёнаў? Маланкавую атаку Будзённага? Перамешваюцца конскія гены, блытаюцца, асабліва тут, на памежжы. Пераплятаюцца і людскія лёсы. На тое і ёсць вайна, каб наша аддзяліць ад чужога, ачысціць, удасканаліць.

Салдацікі абступаюць шыткі і гаспадар, які ў сваім жыцці бачыў не адну вайну, здагадваецца, чаго ад яго патрабуюць. Скінуўшы рукавіцы, з-за пазухі дастае пашпарт, тлумачыць нешта, пільна заглядаючы ў капральскія вочы. Мо стараецца вываражыць з гэтых вачэй сваю будучыню? Капрал чытае зялёную кніжачку, слухае і ўжо ведае, што гаспадар называецца Аляксандр Марчук, і што едзе ён да дачкі, і што дачка яго жыве на гэтай якраз вуліцы. Даўно не быў, дык і едзе паглядзець, як тут ёй вядзецца.

Астатнія салдаты капаюцца ў санях і, здаецца, мала іх цікавіць асоба Аляксандра Марчука. Рынюцца дакладна, метадычна, а калі адслоняць пучок сена, разгорнуць куль саломы, у чырвоныя вайсковыя тварыкі, выскаліўшы доўгія жоўтыя зубы, засмяецца сарамлівая, васковая морда свежаасмаленага кабана. Мабыць, здагадваецца, што ў сур'ёзны ваенны час, без адпаведных дазволаў нельга падарожнічаць каму і куды заманіцца, а ўжо асабліва такім, як ён, кабанчыкам. Нават да роднай дачкі свайго гаспадара.

Многае нельга. Нельга валэндацца пасля дзесятай вечара, нельга групавацца на вуліцы, нельга слухаць эр-ву-э. Не дазваляецца, і баста! Дазваляецца толькі мёрзнуць салдацкім вушам пад скупымі зялёнымі шапкамі. І салдаты, прытанцоўваючы ад холаду, круцяцца наўкол саняў, пакуль найадважнейшы, а па прычыне капральскага звання і камандзір, не спытае:

— А што-небудзь да гэтай закускі ёсць?

Пытанне, можна сказаць, зусім лішняе. Не першая ж гэта вайна ў Аляксандравым жыцці і хто як хто, а ён дасканала ведае, што ў такі час поўная пляшка — дакумент лепшы за ўсе пропускі, ахоўныя граматы, а нават і дэпутацкія білеты.

Салдаты, атрымаўшы жаданую рэч, падаюцца ў свой бок, шукаюць нейкае зацішнае месца, дзе не дагледзяць іх вочы шпіёнаў і не пачуюць вушы дыверсантаў. Толькі дзеці, не дачакаўшыся танкаў, прыглядаюцца, як з дапамогай Аляксандравай пляшкі абаронцы дзяржаўнага ладу даводзяць свае змёрзлыя вантробы да належнай чалавечаму гатунку тэмпературы.

Пан Казік

Ніхто на нашай вуліцы нават не прыкмеціў, калі закончылася вайна. А можа ніколі яе тут і не было? Можа, не знайшоўшы вялікай падтрымкі, накіравалася яна недзе ў іншы бок, туды, дзе больш ахвотна хапаюцца

за вінтоўкі і штыхі і дзе спакон вякоў вядзецца горды, жаўнерска-паўстанчы род? Можа і так. Хто яго цяпер ведае?

— Гэта польска-польская завіруха і нашэ дзело тут ні пры чым, — сказаў аднойчы бацька.

— І маеш рацыю, — падтакнуў пан Грынько. — Маё сто!

Яны гулялі якраз у тысячу, таргавалі адзін у аднаго, выкідалі на стол тузы і каралі, і гэты занятак, здаецца, цікавіў іх больш за ўсе грамадзянскія ці сусветныя войны.

Раней, калі яшчэ пан Ярузэльскі абвясціў апошняю ў сваёй кар’еры баталію, сустрэчы пры картаж адбываліся ў крыху шырэйшай кампаніі. Апрача пана Грынько, заходзіў у наш дом пан Казік. Размяшчаліся найчасцей на кухні — бацька садавіўся пад сцяну, пан Грынько каля дзвярэй, а пан Казік займаў месца пад акном. Гульня, здаралася, зацягвалася і да поўначы, але бывалі і такія дні, калі займацца картамі не вельмі ім хацелася. Згуляўшы тады адну ці дзве разы, хтосьці — найчасцей пан Грынько — падымаўся ад стала і маршыраваў да цёткі Варвары, якая сярод шматлікіх сваіх абавязкаў знаходзіла час на патаемны гандаль спіртнымі прадуктамі. Цэны ў яе былі, вядома, крышку вышэйшыя, чым ў дзяржаўных крамах, аднак у супрацьлегласць ад афіцыйнага гандлю ніколі не здараліся там ні аб’ектыўныя цяжкасці, ні непрадбачаныя перабоі ў дастаўках, ні карткі з надпісам Remanent.

Пан Грынько выконваў сваю місію заўжды паспяхова, а калі вяртаўся, на сталае чакалі ўжо гарачыя яечня, ружовае сала і шклянкі моцнай, пякучай гарбаты. Між гэтага добра рашучым жэстам пераможцы пан Грынько ставіў стройную, успатнелую ад расы бутэльку, а на ўсякія словы належнай, зрэшты, пашаны нязменна адказваў: “Я каб не дастаў? Добры жарт”.

Гарэлка разлівалася ў слухмяна падстаўленыя кілішкі, нарастаў гоман, мацней смех, ружавелі мужчынскія шчокі. Часам здаралася пану Грынько злётаць да цёткі Варвары і другі раз, а вяртаючыся, з парога ўжо, ён кідаў у кухню добра ўсім вядомае “Самогонэ, самогонэ, чом тэбэ тэпэр нэ гонят...” Як наяўны доказ, што і песня можа памыляцца, за гэтым разам даставаў з-за пазухі закаркаваную газетай паўтарачку, ставіў яе на стол і, весела падміргнуўшы, выпягваўся, бы струна, прыкладаў далонь да футравага брыля, рапартаваў: “Рэкамендую панству найнавейшы твор цёткі Варвары”.

Выказаўшы стандартную фразу, працягваў вакальную аповесць пра самагонку, ад якое быццам бы адракліся сучасныя майстры кулінарнага мастацтва, а бацька і пан Казік спраўна ўключаліся ў мелодыю, падтрымлівалі яе, узбагачалі, імправізавалі, даючы такім чынам новае

гучанне старому шлягеру.

Я любіў слухаць гэты спеў. Асабліва здзіўляла мяне, а можа крыху і смяшыла наша мова ў выкананні пана Казіка. Ён, аднак, стараўся не выломлівацца з кампаніі і, калі нават перакручваў ці забываў нейкае слова, малайцавата крочыў за больш спрактыкаванымі запяваламі.

Адбубніўшы некалькі ваенных або саўгасна-народных твораў, мужчыны мянялі рэпертуар. Пачыналі спяваць пра дзевачку, што ішла до лясэчка, пра Каралінку, і пра гуралю, і цяпер ужо пан Казік высоўваўся на чало вакальнай калоны, але і бацька, і пан Грынько таксама ж адважна трымаліся абранага маршруту, зрэдку толькі блытаючы складаную партытуру. А потым доўга развітваліся ў брамцы.

Ярузэльская вайна першым апаражніла месца пад акном. І непрыкметна ды невядома чаму зрабілася пану Казіку не па дарозе ў наш дом.

Напачатку, амаль да канца снежня, ён заглядаў яшчэ, аднак у карты ўжо не гулялі. Праседжвалі наогул моўчкі, а калі што-небудзь гаварылі, то найчасцей пра мароз — люты, трыццаціградусны, які ў снежні не так ужо часта і здараецца.

— *Zima wasza, wiosna nasza*, — сказаў аднойчы пан Казік, паглядаючы ў замяць за акном.

Ці сапраўды чакалася яму тая абяцаная пара, калі сьдзе снег, пераменіць усё, ці толькі так паўтарылася дзесьці пачутае? Хто можа ведаць? Бацька паглядзеў на пана Казіка вельмі здзіўленым позіркам, задумаўся.

— Нашы, Казік, адно такарныя станкі. Гэтыя, ведаеш, у фабрыцы. І зімой, і вясною. Круглы год.

Ад гэтага здарэння прайшло гадоў шэсць. І бацька, і пан Казік далей працуюць на старым месцы, вітаюцца раніцай, развітваюцца пасля поўдня, часам нават — у большай кампаніі — заходзяць на супольнае піва. Да “Валодзі” або пад “Трынаццатку”.

А я ўсё-такі не ведаю, калі кончылася гэтая дзіўная вайна. А можа яна ўсё яшчэ працягваецца? Мо прагульваецца ноччу вуліцай Добрай Надзеі, хаваецца ў глыбіні панадворкаў, з лістападаўскіх моракаў падкрадаецца пад цёпла-жоўтыя вокны?